

VI. З ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

Варварцев М.М.

УКРАЇНЦІ В БІОГРАФІЧНИХ СЛОВНИКАХ ІТАЛІЙЦЯ ДЕ ГУБЕРНАТІСА

1879 р. на книжковому ринку Італії та інших європейських країн з'явилися перші примірники "Біографічного словника сучасних письменників" [1]. Повністю видання було завершене наступного року й нараховувало 1276 сторінок тексту. На його титульній сторінці стояло ім'я автора: Анджело Де Губернатіс.

У наукових та літературних колах Італії це була вельми помітна постать. Де Губернатіс (1840–1913) працював професором санскриту й порівняльного мовознавства у флорентійській Вищій школі наук. Коло його інтересів сягало далеко за межі офіційних обов'язків викладача. Визнаний фахівець з індології, він водночас виступав як дослідник всесвітньої літератури, народної творчості, міфології, історії, театру тощо. Особливою його прихильністю користувалися міждисциплінарні студії — орієнталістика, славістика, україністика, одним з фундаторів якої він став у Італії. Перу Де Губернатіса належали також драми, поезії, подорожні нариси. Він був засновником і редактором поважних періодичних видань, серед яких знаними в країні й за її межами були орієнталістський часопис "Східний огляд" (виходив з 1867 р.) і щомісячник політики, літератури, науки та мистецтва "Європейський огляд" (з 1869 р.). Монографії та статті професора друкувалися у найбільших європейських центрах культури, а до кола його знайомих, друзів, кореспондентів належали сотні науковців, літераторів, митців із різних країн.

Отже, творцем першого у новій Італії словника стала людина енциклопедичних знань, широких наукових, літературних та громадських інтересів. Втім, як зазначав автор у передмові до своєї праці, він спирався на допомогу багатьох добровільних "співробітників" — італійців та іноземців, які постачали інформативний матеріал. Тут же було оприлюднено прізвища деяких з них, але чимало його помічників, здебільшого з-за кордону, "не побажали бути названими" [2].

Де Губернатісу відразу довелося взяти на себе функції організатора, упорядника та редактора. За порівняно короткий час він зібрав 4525 біографій діячів Англії, Греції, Данії, Іспанії, Італії,

Німеччини, Норвегії, Португалії, Росії, Сербії, Угорщини, Фінляндії, Франції та інших країн Європи, а також Америки й Азії. Багато статей було проілюстровано портретами-гравюрами, створеними спеціально для словника.

Які ж мотиви спонукали флорентійського професора поринути у досить складну й клопітку справу, та ще й на громадських засадах? Відповідь маємо шукати у тогочасних реаліях Італії, яка після багаторічної боротьби позбулася в 1870 р. тягара іноземного панування та внутрішньої роз'єднаності і стала, нарешті, єдиною незалежною державою. Але національне відродження країни напштовхувалося на важку спадщину, залишену старими режимами. Чимало італійських патріотів усвідомлювали, яка велика відстань віддаляє їхню батьківщину від передових європейських націй, зокрема, в таких ключових для суспільного поступу сферах, як освіта, наука, культура.

Роздуми над вирішенням проблеми тяжких наслідків минулого не покидали й Де Губернатіса. Широкі знання й великий досвід допомогли йому утвердитися у переконанні, що ефективний шлях країни до інтелектуального збагачення лежить у збиранні, вивченні й популяризації надбань рідної культури з одночасним інтенсивним засвоєнням духовних цінностей інших народів. 1874 р. у статті "Ескізи італійського суспільства" він писав: "Я завжди поставав проти вузького патріотизму, котрий вважає Альпи (тут проходив державний кордон Італії з її сусідами на півночі— М.В.) нездоланною перешкодою, через яку не повинно нічого проникати до нас, і завжди обстоював вільний обмін ідей між націями" [3].

Слушність цієї думки він доводив власною практичною діяльністю. Досить вказати на згадуваний вище "Європейський огляд", котрий зусиллями Де Губернатіса перетворився на міжнародну трибуну інтелектуалів Заходу і Сходу Європи. З номера в номер він знайомив італійських читачів з творчістю не тільки вчених та літераторів рідної землі, а й зарубіжжя. Не випадково на сторінках журналу набула широкого розголосу українська проблематика, пов'язана, головним чином, з розглядом явищ художньої літератури, фольклору, історії українського народу [4].

Тісні зв'язки Де Губернатіса з багатьма діячами науки й культури, зрештою, зробили зримою ідею створення біографічного словника.

У передмові до нього автор-упорядник згадував, що вона оволоділа ним уже добрий десяток років тому. "Перша, спонтанна й єдина думка, яка збуджувала мене, була цілком природною — наблизити, наскільки я спроможний, Італію письменників і мисли-

телів до найосвіченішої частини іноземних націй" [5].

Це виразно позначилося на структурі видання: 1842 біографічні статті були присвячені італійцям, а 2683 — іноземцям. Добір імен обмежувався лише сучасниками, що, зрозуміло, ускладнювало процес збирання біографічних відомостей, які в своїй переважній більшості доти ніде не публікувалися. Що ж до фахового складу діячів, то він відзначений у заголовку книги словом "письменники", яке, проте, вжите в ширшому значенні й обіймає не тільки представників красномовного письменства, а й учених-гуманітаріїв та природознавців, публіцистів, мистецтвознавців та ін. У такий спосіб Де Губернатісу вдалося через персоналії розгорнути панораму сучасних творчих шкіл та напрямів у різних царинах інтелектуальної праці.

Завдяки застосованій ним концепції міжнародного спілкування словник став, власне, першою на Заході біографічною енциклопедією, яка відзначалася й народознавчим характером. Зокрема, до неї увійшли відомості про цілий ряд учених і літераторів, діяльність яких була тісно пов'язана з Україною та її культурою. Щоправда, книга відбивала певний різнобій, який існував у тогочасній науці та публіцистиці щодо визначення національної приналежності українців, особливо, коли йшлося про їх участь у наукових дослідженнях й публікаціях. Так, у статті про Михайла Павлика відзначено, що він — "русинський письменник". Те ж саме читаємо в біографії Івана Франка. "Русинським істориком" названо львів'янина Ісидора Шараневича. Тим часом Марко Вовчок і Амвросій Метлинський репрезентовані як "малоруські письменники". Проти прізвища Михайла Драгоманова, навпаки, стоїть позначка "російський письменник", хоча в тексті біографії недвозначно йдеться про його українське походження, українознавчі праці, а також — активну громадсько-політичну діяльність в інтересах України та її культури. Аналогічним чином охарактеризовано й деяких інших українців у зв'язку з тим, що вони займали посади в державних університетах Російської імперії. Та попри різні характеристики користувач словника мав змогу сприймати Україну ("Малоросію") не тільки як географічне поняття, але і як центр окремої національної культури.

До останнього часу лишалося невідомим, якими саме джерелами послуговувався Анджело Де Губернатіс для складання біографічних довідок про діячів України. Чи були у нього помічники? Передмова до словника, де висловлювалася щира подяка названим і неназваним кореспондентам, не містить жодних відомостей про це.

Лише ознайомлення з архівом Анджело Де Губернатіса у Флоренції дало нам змогу отримати деякі відповіді. І перша з них: серед помічників італійського професора був Михайло Драгоманов. Як з'ясувалося, вчені листувалися між собою ще з 1873 р. Особисте знайомство їх відбулося ще раніше — 1871 р., коли приват-доцент кафедри загальної історії Київського університету св. Володимира Драгоманов прибув до Флоренції, здійснюючи отримане від своєї "альма матер" відрядження "з науковою метою". Зустрічі колег переросли в ділові й дружні стосунки. На початку 1873 р. Де Губернатіс опублікував у своєму журналі "Європейський огляд" велику працю українського колеги під назвою "Український літературний рух в Росії і Галичині", яка допомогла інтелектуалам Італії та інших західних країн відкрити для себе багатий, але малознаний пласт світової цивілізації — українство. Відтоді Михайло Драгоманов упродовж кількох років друкував у цьому журналі свої статті, кореспонденції, рецензії, надсилаючи їх із Києва. Водночас він постачав італійського професора українознавчими виданнями, які виходили в Києві, ділився у листах інформацією про перебіг наукового життя в Україні.

Звільнений у 1876 р. за політичну неблагонадійність з університету, Драгоманов змушений був залишити батьківщину й на довгі роки оселитися у Швейцарії. У житті Де Губернатіса цей період збігся з активною підготовкою біографічного словника. Проте, серед зареєстрованої у флорентійському зібранні епістолярії Драгоманова відсутні листи, пов'язані із словниковою справою. Зберігають мовчанку з цього приводу також і підготовчі матеріали до видання, які частково збереглися у фонді Де Губернатіса.

Свідчення участі українського вченого у роботі над біографічним довідником вдалося виявити серед нерозібраної частини архіву Де Губернатіса. Це — лист (недатований) Драгоманова, складений ним у Женеві [6]. Як видно із змісту, він був написаний не раніше квітня місяця 1877 р., але не пізніше 1878 р. На початку Драгоманов повідомляв, що минуло "три дні вже, як готова моя автобіографічна замітка", а наприкінці, у дописці, зазначав: "Перспекти Вашого словника я послав різним особам у Галичині і сподіваюсь, що від деяких Ви вже одержали відповіді" [7]. Сам лист можна вважати супровідним до "автобіографічної замітки": висловлені у ньому деякі міркування мали характер коментаря до неї, зокрема в питанні про ідейні засади автора, які знайшли своє відображення у біографічній статті словника. Таким чином, завдяки цій знахідці можемо констатувати, що Михайло Драгоманов був не тільки автором опублікованої замітки про свою діяльність,

а й посередником у збиранні для флорентійського упорядника інших біографічних матеріалів.

Відомо, що найтісніші зв'язки у Галичині він мав з Павликом і Франком, біографії яких і знаходимо в словнику *De Gubernatis*. Обидва життєписи складено в однаковій манері, з уміщенням найнеобхідніших для такого жанру даних, на які саме звертав увагу проспект словника. На те, що до їх написання були причетні Павлик і Франко, вказує також історія перевидання довідника в 1889–1891 рр. значно більшим обсягом під назвою "Міжнародний словник сучасних письменників" [8]. Методика підготовки його була майже тією ж самою, що й під час збирання відомостей для першого видання. Як і раніше, *De Gubernatis* постачав друкованими анкетами своїх кореспондентів і найперше осіб, імена яких фігурували в попередньому виданні.

У Центральній національній бібліотеці Флоренції збереглася листівка, написана французькою мовою 20 квітня 1888 р., яку флорентійський професор надіслав Павликові у Львів і яка, не знайшовши адресата (у цей час він проживав за межами міста), була повернута поштою відправникові. У цій листівці *De Gubernatis* повідомляв, що надсилає друковане звернення про нове видання "Біографічного словника" і просить Павлика назвати свої публікації, "починаючи з 1879 р.". З подальших слів тексту випливає, що італієць мав зв'язок з ним ще під час підготовки першого видання. "Я наслідуюсь звернутися до Вашої ласки, — писав він, — у надії, що Ви захочете доповнити працю, корисність якої була загально-визнана і яку я пропоную вдруге Вашій прихильній увазі" [9].

Матеріали, пов'язані з підготовкою доповненої праці, вказують також на участь Івана Франка у словнику. Це, зокрема, засвідчує лист до нього Михайла Драгоманова за 1888 р.: "Готується нове видання *De Gubernatis: Dictionario biografico*, тільки по-французькому. Чи Ви дістали запит додати нові дані про Вас? Коли ні — то пришліть мені їх по-німецькому (із західних мов Франко найкраще володів німецькою. — М.В.)" [10]. Біографія І.Я.Франка з'явилася у франкомовному видуску словника у набагато ширшому вигляді. До списку своїх праць він вніс чимало нових і серед них "біографію письменника і депутата Федоровича", яка ні тоді, ні взагалі за життя автора так і не з'явилася друком. Зрозуміло, що подібного роду подробиці могли потрапити у довідник лише від самого Франка, як і ті, котрі він доповнював.

Посередницька робота Драгоманова, напевно, сприяла появі біографії ще одного галичанина — професора Львівського університету Шараневича. Побудова статті про нього дає підставу вва-

жати, що автор при її складанні мав перед собою проспект — один з тих, що їх розіслав Драгоманов "різним особам в Галичині", бо у статті пунктуально занотовано дані про число, місяць, рік і місце народження, освіту, посаду та місце роботи тощо. У довідці також окреслено громадську діяльність: "керівник русинського національного гуртка і двох русинських товариств під назвами "Мати" й "Культура" у Львові". Список праць представлений публікаціями з української історії із зазначенням дат виходу їх у світ — про Галич, Львів, Галичину [11].

Разом з тим залишаються нез'ясованими джерела відомостей про українських письменників і вчених, які мешкали на теренах Російської імперії. Втім, наявність у ряді статей про цих осіб елементарних біографічних даних показує, що їх підготовка йшла за схемою проспекту, як і замітки про Драгоманова, Павлика, Франка, Шараневича. За принципом написання до них примикає біографія Івана Вернадського, батька майбутнього першого президента Української Академії наук Володимира Вернадського. Тут послідовно викладено відомості про фах — "економіст"; дату й місце народження — 2 червня 1821 р., Київ; освіту й вдосконалення кваліфікації — "гімназія і університет його рідного міста", поїздки "з метою вивчення політичної економії" в Німеччину, Францію та Італію; роботу — професор у Москві і Петербурзі, потім директор державного банку в Харкові. Перелічено три найважливіші праці й дати їх опублікування: 1848, 1855, 1866 роки [12].

Частина біографій діячів України складалася без прямого звертання упорядника або його посередників до них, на що вказує цілковита відсутність дат і місць народження, майже для всіх бракує згадок про освіту тощо. Це впадає в око при ознайомленні із статтями про істориків Миколу Мурзакевича, Олександра і Миколу Сементовських, літераторів Марка Вовчка та Амвросія Метлинського. Тому замітки про них вийшли досить лаконічними. Так, довідка про Метлинського складається з одного речення: "Метлинський Амвросій, малоруський письменник, особливо відомий своєю збіркою "Народні пісні Південної Росії" [13].

Публікація таких заміток, незважаючи на відсутність деяких суто біографічних фактів, виправдовувалася головною метою словника — представити творчі набутки тієї чи іншої особистості. Так, довідка "Марко Вовчок" в основному окреслювала коло її творів. Цікаво, що саме в таких публікаціях найбільше спостерігається наявність оцінок, включаючи й полемічні. Наприклад, високо оцінюючи "народні оповідання" Марка Вовчка, які "завжди справляють враження" [14], невідомий автор, разом з тим, висловив

свою незгоду з її методом у тлумаченні проблеми добра і зла.

Творча діяльність Костомарова, навпаки, описана підкреслено схвально в усьому. Він характеризується як "видатний" дослідник, автор "цінних монографій" й "широковідомих томів". Сталося так, що у словнику вміщено дві біографічні статті про нього. Вже після появи першої замітки Де Губернатіс одержав докладніший матеріал, який подав у додатковій частині тому, зазначивши, що він є "набагато повнішим" за попередній. Не виключено, що в основу нової статті було покладено текст, написаний самим Костомаровим. В ній наведено ряд подробиць, в тому числі згадка про те, що, перебуваючи у Києві, він "разом з великим малоруським поетом Шевченком та іншими літераторами заснував таємне товариство для відродження малоруської літератури". У такій трактовці йшлося про Кирило-Мефодіївське товариство, політичне спрямування якого тут, проте, зовсім обійдено. Зате широко репрезентовані художні та наукові твори історика й письменника з української тематики — "Переяславська ніч", "Князі Острозькі", "Богдан Хмельницький", "Гетьманство Виговського" та ін. [15].

Неодмінну частину кожної біографії складає бібліографічний апарат, який включає лише праці того, про кого вона оповідає. Заголовки українських і російських публікацій подано не мовою оригіналу, а в перекладі італійською, що зумовлювалося завданням, яке ставив перед собою Де Губернатіс, — розкрити перед італійським читачем, не знайомим із слов'янськими мовами, тематику творчості зарубіжних авторів. Виняток становили публікації західними мовами (французькою, німецькою та ін.).

Щодо назв творів, то вони часто подавалися довільно. Михайло Драгоманов, як показує порівняльний аналіз, заголовки своїх статей, брошур і книг наводив скорочено або у переказі, але так, щоб читач мав уявлення про тему праці. Вміщувалися також ремарки-пояснення. Найчастіше вони торкаються художніх творів. Так, Іван Франко назвав "Voce constrictor" "психологічною студією", "Мою стрічу з Олексою" — "повістю про одного вигнанця" [16]. Михайло Павлик зробив такі позначки: "Юрко Куликів" — "демократична новела щодо рекрутчини", "Пропавший чоловік" — "психологічно-фізіологічна студія про освіту" [17].

"Біографічний словник" репрезентував далеко не всіх українських інтелектуалів, які працювали на той час у літературі, освіті, науці. Тут далися взнаки обмежені сили і засоби упорядника, неоднаковий рівень обізнаності про зарубіжних діячів. Так, до книги потрапили біографії лише 1 ісландця, 3 болгар, 9 сербів, тоді

як німці були представлені 532 особами, французи — 487, англійці — 264. Проте, відзначаючи прогалини, не можна не бачити головного сенсу й цінності книги — введення до італійського, а, зрештою, й загальноєвропейського культурного контексту тих культур, які досі залишалися на периферії або поза його межами. Цим самим словник виконував роль важливого катализатора прогресу в інтелектуальній сфері.

Не випадково, що вихід книги у світ дістав позитивний резонанс у різних країнах. У самій Італії вона посіла помітне місце у розвої національної культури, розбудові біографічних досліджень й створенні на їх базі нових узагальнюючих довідників.

Праця Де Губернатіса зберігає своє значення і в наш час — передусім як пам'ятка біографічних досліджень і цінне джерело, становлячи собою відбиток широкої картини духовного життя десятків народів за період, що охоплює значну частину XIX ст. Для дослідників вона може стати в пригоді й тим, що багато видрукованих тут статей — автобіографічні і, отже, містять першоджерельний матеріал, важливий для вивчення діячів національної, у тому числі й української культури.

Схвальні відгуки, які дістав "Біографічний словник" в Італії й поза її межами, зокрема в Україні, остаточно утвердили Де Губернатіса у необхідності подібних видань для духовного збагачення нації. Підготовка нових біографічних праць стає окремим напрямом його діяльності. Окрилений успіхом, він, як згадувалося вище, підготував у 1889—1891 рр. друге, доповнене видання французькою мовою у двох томах.

Одночасно вчений створив у співробітництві з Уго Матіні "Словник сучасних італійських художників" [18], який витримав три видання. Як і в попередній праці, професор розглядав концепцію написання своєї нової книги з широких позицій. Це, зокрема, відбилося у доборі персоналій, який відбувався за критерієм причетності митців до участі в розвитку італійської культури незалежно від їх національності. Тому складовою частиною книги стали біографії іноземців — діячів образотворчого мистецтва, які працювали в Італії. Не забуваючи відзначати їхнє походження та творчу працю в мистецтві рідних країн, упорядники оцінювали їх як представників двох культур. Так, Генрік Семирадський (певний час працював в Україні) охарактеризований як "польсько-італійський живописець". "Українсько-польський скульптор" — таке визначення читаємо про Владислава Бродзького, який "народився 1829 р. в Охотовці на Волині (Малоросія), майже тридцять років мешкає у Римі, що став йому другою батьківщиною" [19]. У статті названо його праці, створені як на іта-

лійській землі, так і ті, що він лишив в Україні (на Поділлі).

Переїхавши до Рима і обійнявши посаду професора італійської літератури в тамтешньому університеті, Де Губернатіс задумує ще одну біографічну енциклопедію — франкомовний "Міжнародний словник письменників латинського світу". Вона вийшла друком у 1905—1906 рр. обсягом у 1760 сторінок [20].

Видання словників Де Губернатіса сприяло зміцненню важливої наукової традиції в країні. Ще за його діяльності зусиллями інших ентузіастів почали з'являтися біографічні довідники різного профілю — спеціалізовані, регіональні та загальноіталійські. Цей досвід став однією з передумов здійснення на Апеннінах небувалого за своїми масштабами фундаментального "Біографічного словника італійців" [21], випуск якого розпочався з 1960 р. і вже нараховує 44 томи.

У написанні статей для нього беруть участь відомі в країні дослідники персоналій, в тому числі італійські історики, які вважають проблему біографічних студій однією з центральних у своїй роботі. Про її бачення ними дають певне уявлення роздуми професора історії Туринського університету Франко Вентурі, автора монографії про діяльність в Україні декабристів братів Йосипа та Олександра Поджіо [22] та інших праць. Створення життєписів, відзначав він, є одним із шляхів плідної розробки таких тем як роль особи в історії, роль інтелігенції в суспільстві тощо. Вже в 60-х роках в Італії працювала група науковців, яка ставила за мету написання біографій історичних діячів, що має "сприяти більшій конкретності історичної оповіді" [23].

"Дуже важливо, щоб у кожній країні існували наукові центри, які займалися б вивченням біографій окремих особистостей, належних до різних політичних й ідеологічних течій, особистостей як позитивних, так і негативних. Я думаю, що досвід Італії по створенню біографічного словника також може бути цікавий" [24]. Ці думки, висловлені Вентурі майже тридцять років тому, звучать актуально й сьогодні. Традиції й здобутки італійців, які показали також приклади висвітлення української тематики, заслуговують на вивчення. Досягнення цих та інших зарубіжних фахівців можуть прислужитися Україні, де відродження історико-біографічних досліджень пов'язано з пошуками надійних орієнтирів, методики та принципів створення фундаментальної праці — національного біографічного словника.

Нижче друкуються у перекладі з італійської біографії деяких українських діячів, вміщені професором Анджело Де Губернатісом

в його "Біографічному словнику сучасних письменників" 1879 року.

ДРАГОМАНОВ (Михайло), російський письменник, народився 1841 р. у Гадячі Полтавської губернії. Навчання розпочав у початковій школі рідного міста й продовжив у Полтавській гімназії, з якої був виключений до закінчення курсу за свій досить бунтівний дух. Однак через кілька місяців перед ним відкрилися двері Київського університету завдяки заступництву знаменитого хірурга Пирогова, який тоді був попечителем цього учбового закладу. Йому Драгоманов також завдячував своїм першим помітним публічним успіхом, виголосивши промову на бенкеті, даному на честь ушанованого медика. Закінчивши навчання, він деякий час служив учителем у Київській гімназії, а в 1866 р. був запрошений викладати стародавню історію в університеті того ж самого міста. Свої ліберальні ідеї й сепаратистські тенденції, які він висловлював повсюди в Україні, викликали підозри до нього з боку уряду, і на початку 1873 р. його не обрали ординарним професором. Через рік, внаслідок його статей, спрямованих проти міністра народної освіти у "Віснику Європи", та інших, опублікованих в "Європейському огляді" у Флоренції і "Правді" у Львові, зокрема, статті "Русинський (тобто український) літературний рух у Росії та Галичині", він дістав розпорядження подати у відставку. Саме тоді він залишив батьківщину й влаштувався, нарешті, в Женеві, де тепер публікує українською мовою літературний збірник під назвою "Громада" ("Комуна") і пише досить гострі політичні брошури з різних російських та слов'янських питань. Літературна діяльність Драгоманова тісно пов'язана із справами його особистого життя. Він є прихильником соціалізму й прагне поширювати своїми творами демократичні та федеральні ідеї. Серед його численних історичних, політичних й критичних праць найбільш важливими є: "Імператор Тиберій", "Історичне значення Римської імперії і Тацит", "Жінки у першому столітті Римської імперії", "Палатинський пагорб Рима та його нові розкопки", промова про сучасний стан і проблеми стародавньої історії, монографія про боротьбу за свободу думки в XVI та XVII століттях, про українську народну мову, про місцевий елемент та народні діалекти у школах, "Східна політика Німеччини і система обрусіння у Польщі й Західній Росії", "Поляки і євреї в Західній Росії", "Питання малоруської літератури", "Une affaire pure exigue des moyens pur", "Турки внутрішні і зовнішні", "Внутрішнє рабство і війна за визволення", "Успіхи останньої війни", "Феде-

* "Чиста справа потребує чистих засобів" (франц.).

ралістські панславізми в поєднанні з латинським союзом". Крім того, Драгоманову належить довжелезна низка політичних, критичних та інших статей, надрукованих у різних часописах Петербурга, Києва, Одеси, Львова, Флоренції та Лондона. Недавно він написав дві брошури для народу "Козаки і турки" та "Як наша земля стала не нашою".

КОСТОМАРОВ* (Микола), видатний російський історик, народився у Малоросії^{**}, автор шести томів цінних монографій з національної історії, зокрема, про взаємини Росії з Польщею, двох широковідомих томів російських історичних біографій. В 1860 р. він провів важливу публічну дискусію у Петербурзі з Погодіним про походження варягів, яких Костомаров вважає слов'янами, а Погодін та багато інших, навпаки, хотіли представити норманами. Поряд з багатьма відомими історичними нарисами Костомарова, опублікованими у "Віснику Європи" Стасюлевича, відзначимо також його "Студії з історії козаків Південної Русі" та "Нарис торгівлі Московії в XVI і XVII ст."

Марко **ВОВЧЕК** (вимовляється: **ВОВЧОК**), літературне ім'я пані Маркович, малоруської письменниці, яка присвятила себе виключно зображенню бідування й важкої праці в житті селян. Тому її оповідання, хоча завжди справляють враження, грішать одноманітністю, а іноді відсутністю правди, яка вимагає, щоб добро і зло були всюди врівноважені, оскільки і перше, і друге ніколи не існують окремо ні в природі, ні в житті. Серед її творів найбільше привертають увагу "Оповідання з народного російського побуту", "Нові повісті і оповідання", "Пісні" тощо. Окрім того, пані Маркович опублікувала велику кількість творів для дітей, перекладених у більшості з іноземних мов.

ПАВЛИК (Михайло), русинський письменник-соціаліст, народився 1853 р. у Косові в Галичині, вивчав філософію в Лембергу, з 1878 р. керує в цьому місті щомісячним журналом, що виходить малоруською мовою під назвою "Громадський друг". Вперше став відомий 1875 р. як співробітник русинського журналу "Друг". За свої соціалістичні тенденції та листування з Драгомановим був двічі заарештований в 1877 р. й перебував у тюремному ув'язненні три місяці, потім ще шість місяців. Серед його творів є такі:

* Перша з двох вміщених у словнику статей про Костомарова.

** У визначенні місця народження допущено помилку, яку було виправлено в другій замітці про Костомарова.

"Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині", "Юрко Куликів" — демократична новела щодо рекрутчини, "Ребенщуків" — демократична новела щодо шлюбу, "Пропанцій чоловік" — психологічно-фізіологічна студія про освіту, яку дають молоді у школах Галичини, "Декілька слів про працю", передмова до "Релігійного руху малоруського народу в Україні", опублікована 1878 р. у Лембергу під назвою "Нова віра в Україні".

ФРАНКО (Іван), русинський письменник, народився 1856 р. у селі Нагуєвичі в Галичині, син русинського селянина. Відвідував курс філософії в університеті Лемберга (Львова), де співробітничав у журналі "Друг", що публікувався малоруським Академічним гуртком. Окрім невеликих поезій, критичних статейок, окремих перекладів, він опублікував в 1874–75 роках повість "Родина Петрійів і Довбушуків"; в 1877 р. в четвертому річнику "Друга" вмістив серію нарисів під назвою "Борислав", метою яких є вивчення життя робітників, котрі добувають нафту у Бориславі в Галичині. Четвертий нарис не з'явився у "Другу", закритому через арешт усіх членів редакції у зв'язку з так званим процесом соціалістів. Франко також перебував в ув'язненні дев'ять місяців. Опісля співробітничав у щомісячному журналі, який видавав Михайло Павлик під назвою "Громадський друг", публікуючи в ньому наступні твори: "Патріотичні пориви", "Voce constrictor" — психологічна студія, "Моя стріча з Олексою" — повість про одного вигнанця, "Критичні листи про інтелектуальний рух у Галичині", переклади, вірші, критичні огляди тощо. "Пісня про проклятого Платтштірна" — сатира, "Рутенці" в польському журналі "Тиждень", "Наука й її становище щодо працюючих класів" в польській робітничій газеті "Праця" і т.д.

Література:

1. De Gubernatis A. Dizionario biografico degli scrittori contemporanei. — Firenze, 1879.
2. Ibid. — P.VII.
3. Де Губернатис А. Эскизы итальянского общества // Вестник Европы. — 1874. — Июль. — С.111.
4. Варварцев М.М. Анджело Де Губернатис — популяризатор української культури в Італії // Історичні дослідження. Історія зарубіжних країн. — К., 1989. — Вип.15.
5. De Gubernatis A. Dizionario biografico...—P.VII.
6. Повний текст листа опубліковано: Варварцев М.М. "Працюю ж я для своєї батьківщини виключно як літератор...": З не-

відомого листування Михайла Драгоманова // Вісник Академії наук України.— 1993.— №6.— С.74.

7. Biblioteca nazionale centrale a Firenze, manoscritti, A. De Gubernatis, cass. 149 bis, №1.

8. De Gubernatis A. Dictionnaire international des ecrivains du jour.— Florence, 1889—1891.

9. Biblioteca nazionale centrale a Firenze, manoscritti, A. De Gubernatis, cass. 142, № 5.

10. Листування І.Франка і М.Драгоманова.— К., 1928.— С.249.

11. De Gubernatis A. Dizionario biografico...— P.974.

12. Ibid.— P.1064—1065.

13. Ibid.— P.711.

14. Ibid.— P.684.

15. Ibid.— P.596,1191.

16. Ibid.— P.466.

17. Ibid.— P.798.

18. De Gubernatis A. con la cooperazione di Ugo Matini. Dizionario degli artisti italiani vivendi.— Firenze, 1889.

19. Ibid.— P.76—77.

20. De Gubernatis A. Dictionnaire international des ecrivains du monde latin.— Rome, 1905—1906.

21. Dizionario biografico degli italiani.— Roma, 1960—1994.— Vol. 1—44... .

22. Venturi F. Il moto decabrista e i fratelli Poggio.— Torino, 1956.

23. Проблемы советско-итальянской историографии. — М., 1966.— С.180.

24. Там же.

Держалюк М.С.

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УГОРЩИНІ.

На сьогоднішній день в Угорщині здійснено ряд успішних спроб щодо підготовки енциклопедичних видань універсального та професійного характеру, у тому числі й біографічних словників. В країні сформувалися своєрідні школа і традиції історико-біографічних досліджень. Так, понад 200 років тому у 1775—1777 рр. в Угорщині з'явилося вагоме біографічне видання у трьох томах під латинською назвою "Memoria Hungarorum", в якому було зібрано 1145 біографій переважно угорських письменників, які залишили помітний слід в історії культури свого народу. Але воно